Շաբաթ 13 Ապրիլի № 14 — 1874 — Շաբաթ, 13 Ապրիլի № 14

Լրագրիս մէջ տպվելու որևիցէ յայտարարութեան տպագրել տալ ցանկացողը պէտք է 10 միջակ տառերի համար վճարէ 1 կոպէկ: Յայտարարութիւնները ընդունվում են հայերէն և օտար լեզուներով:

ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԺԷ ՏԱՐԻ — ԼՐԱԳԻՐ — ԺԷ ՏԱՐԻ

Հրատարակվում է ամեն շաբաթ օր մի թերթ: Տարեկան բաժանորդագրութեան գինն է 7 ռ: Ստորագրել կարելի է խմբագրատանը (Ս. Գէորգեանների տանը) և հաշ. ԷնՖիաճեանցի խանութում:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Թիֆլիս 13-ին ապրիլի.

Զգացումն տեսնվում է ամեն աւդ դէպի նորութիւն, դէպի աւելի լաւ վիճակ, քան ներկայն է: Ամեն ազգ, ժողովուրդ, հասարակութիւն և անհատ, որի մէջ նըկատվում է կեանքի նշոյլ, միշտ ցանկանում է փոխոխութիւն իւր վիճակի մէջ: Այո՛, հեշտ արտասանվում է վիճակի փոփոխութիւն խօսքը. այլ թէ ո՛րքան դըժուար է նա իրագործվում մի ժողովըրդեան կեանքի մէջ, ո՛րքան հեռատեսութիւն, ո՛րքան հետազօտութիւն անցեալի, ո՛րքան ճիշտ քննութիւն ներկայի, ո՛րքան հմտութիւն հասարակական, քաղաքական, ընտանեկան յատկութեանց, որպիսի ճիշդ և խորին գիտութիւն ամենայն կարգերի, օրէնքների, սովորութեանց և մինչև անգամ աւելորդապաշտութեանց, սոցա ազդեցութեանց, նշանակութեանց՝ հարկաւոր է, որ մի ազգի կամ ժողովրդեան կեանքի մէջ առաջացնել կարելի լինի բարեկաւութիւն: Իսկ անհեռատեսութեամբ, ազնուութեամբ, լոկ ազնուութեան անձնատուր լինելով՝ ժողովրդեան կեանքի մէջ փոփոխութիւն մտցնել ցանկանալը կը նշանակէ նորան աւելի երևեցնել ժողովրդի աչքում իւր դառն հեռանքներով և առիթ կրկին ընկնելու թմրեցուցիչ անցեալի գիրկը, սարսափած ամեն նորութիւնից: Առանց վերլուծել միջոցները ձեռքին ունենալու իրանց յեղափոխիչ կարծողները-թեթևամիկ և վնասակար անձինք են, որոնք միայն ժողովրդեան վիճակը թեթևացնելու փոխարէն, սորան աւելի կը վատթարացնեն: Մինչև որևիցէ ժողովրդեան մեծ մասի մէջ ուսումն, գիտութիւն և սոցա հեռանք՝ եղբայրսիրութեան և զօհաբերութեան ոգին տիրապետած չէ — արդիւնաւոր փոփոխութիւն այդպիսի ժողովրդեան մէջ անհնարելի է: Բայց սորան հնարաւոր է հասնել միայն աստիճան առ աստիճան՝ լուսաւորութեամբ և դաստիարակութեամբ, սորա համար բաւական երկար տարիների ընթացք է կարևոր: Ներկայն պրօպատիկէ-աւազան չունի, որ մէջը մտնողը իսկոյն բժշկվի իւր ախտից. նորա պրօպատիկէ աւազանը իւր գլուխն ու աշխատանքն են, նա պէտք է խոհեմութեամբ մի խոցը միւսից յետ շարունակաբար բուժէ, մինչև բոլոր մարմնոյն առողջութիւն տայ: Ժողովուրդի յեղափոխութիւնը ոչ թէ փաշաների և ժողովների պաշտօնեաներն են, որո՛ք անընդունակ են արդիւնաւոր գործակատարութեան համար. որովհետև չունին միջոց, ոչ անցեալին և ոչ ներկային գիտակ լինելով, այլ իսկական յեղափոխականներ են այն չքաւոր, լուռ ու մունջ, մշակ, անձնազոհ ժողովրդական ուսուցիչները, որոնք այբ և բէն ուսուցանելով հաղորդում են ժողովրդեան լուսաւոր գաղափարներ և պատրաստում են որան աւելի լաւ վիճակի համար:

Մ՛ԻԹէ Անգղեան յեղափոխված, ազատ և մարդասիրութեան և բարեգործութեան կայարան երկիր չէ: Ի՞նչպէս յեղափոխվեցաւ նա. կարեց արդեօք իւր կապը անցեալի հետ, անարգեց արդեօք մի անգամից բոլորը, ինչ որ ճնշում էր, սըպրկացնում էր, կապում էր ժողովրդեան. ոչ. նա տարաւ Սախսոնների բռնութեանց էլ, նա իւր յեղափոխութիւնը պարլամենտի մէջ ձեռք բերեց. հասցրեց ժողովրդը այն աստիճանին, որ սա չ՛կարողանար վայելէր իր իրաւունքը հասկացողութեամբ և զարգացմամբ և ապա տուեց նորան այն, ինչ որ իրան կը պատկանէր մարդկային և աստուածային պատւիրանների հիման վերայ, ինչ որ խիղճը տալիս էր նրան, ջնջելով այն պատմական անցեալի շղթայն, որ կապում էր նորան:

Այսպէս իսկական և արդիւնաւոր յեղափոխութեան համար հարկաւոր է հետազօտել անցեալն ու ներկայն, ժողովըրդեան կեանքը կազմող տարրները և ապա նորա վէրքերի պատճառները իմանալ, բուժել իւրաքանչիւր վէրքը կանոնաւոր կերպով:

Փոփոխութիւնը մեր ժողովրդեան մէջ կանոնաւոր և բնական ձևով վաղուց արդէն սկսվել է. այս ուրանալը ապերախտութիւն է և ղուր ապարդիւն ամենք կարծում են, թէ իրանք են ընտրած յեղափոխիչ լինելու: Այսպիսիք խանգարիչ միայն կարող են լինել կանոնաւոր և հիմնաւոր յառաջադիմութեան, իրանց անխոհեմութեամբ ու ազգի վիճակի անգիտութեամբ, որի քննութեան համար ոչ շնորհք ունին և և ոչ էլ կամքի հաստատութիւն և զօրութիւն, առանց որոց ոչ մի գործ յաջողութիւն չունի:

Ո՛չ, պէտք, աշխատութիւնից փախչող լինելով, կամենալ յեղափոխիչ դառնալ և իրան գործը թեթևացնելու համար, „պէտք է բոլորովին կարենք մեր կապը ազգի անցեալի հետ և պիտի կարօրէն հետևենք եւրոպացոց" ասողներն, ոչ միայն անընդունակ են յառաջադիմութեան գործին ծառայելու, այլ այնպիսիք կարող են միայն արդիւնաւոր յեղափոխութիւնը ատելի անել ժողովրդեան. որովհետև նոքա պիտի ջանան ժողովրդեան անհատական յատկութիւնները ջնջել, որ ոչ մի ժողովրդեան տանելի չէ: Պատմութեան շատ օրինակները թո՛ղ համոզեն այս ազգասէրին: Նոքա, որոնք հանդէս են դուրս գալիս և կամենում են յեղափոխիչ լինել մի մասնիկ և խեղճ ժողովրդեան, ու դեռ ոչինչ չարած մեծամեծ պահանջներ են անում, նոքա, որոնք դեռ ժողովրդեան կոպէկի արդիւնք ցոյց չտուած հազարներ են պահանջում, պատճառելով, թէ կըթողնեն նորան, ո՛չ միայն ճշմարիտ ժողովրդեան մշակներ չեն, այլ և թշնամի են նորան: Այսպիսիք կամ տգէտ են տհաս, կամ շահամոլ և անձնասէր վերին աստիճանի, ի վերջոյ ամեն բան, բայց ոչ ժողովրդասէր: Բայց ո՛վ յիրաւի ժողովրդասէր չէ, նա երբէք յեղափոխիչ չէ կարող լինել. որովհետև սէրը միայն կարող է նորան աշխատեցնել, սէրը միայն նորան կարող է համբերող անել և սէրը միայն կարող է նորան ղեկել տալ. բայց անձնազոհութիւնը գլխաւոր յատկանիշն է յեղափոխչի: Յեղափոխիչը պիտի լինի ոչ միայն խօսող, այլ գործող. իսկ համբերութիւն ծածկող, խարդախ, կեղծվող, միշտ երեսին դիմակ կրող, ծպտեալ կերպով գործել աշխատող անձը չէ կարող յեղափոխիչ լինել. այնպիսին միայն ժողովուրդ կըխաբէ և սրան իւր խաբեբայութեան զոհ կ՛անէ: Յեղափոխիչը պարզասիրտ պիտի լինի, արձակ և համարձակ ցոյց տայ իւր համոզմունքը, որ հաստատմունքին դրաւել կարողանայ. և ոչ խօսքով այլ և գործով, այլ ձևանալ, որով միայն ժամանակաւորապէս կը խաբէ, գործ կըքանդէ և յետ կըքաշուի ասպարեզից, իւր հետքի վկայ միայն աւերակներ թողնելով: Յառաջադիմութիւն, լոյս, գիտութիւն, Եւրոպա և Ամերիկա բղաւելը ժողովուրդ չի յեղափոխիլ, այդ արտասանել մանուկներն էլ կարող են: Արդիւնաւոր գործը խոհեմութեամբ և հեռատեսութեամբ սկսած և յաջողութեամբ գլուխ տարած ձեռնարկութիւնքը կը յեղափոխեն ժողովուրդը: Ի՞նչ օգուտ ժողովրդեան, եթէ սորա երևակայութեանը բաւականութիւն կըտաս, նկարագրելով դեղեցիկ և համեղ խորտիկներ, երբ չունիս շնորհք նոցանից մէկը պատրաստելու և նրան ճաշակել տալու: Ով այսպէս արդիւնաւորապէս գործելու շնորհք և կարողութիւն չունի, նա յեղափոխիչ չէ կարող լինել: Մենք օրինակելով ուրիշներից շատ բաներ ենք առաջարկում ժողովրդեան, առանց սորա կարողութիւնը ճանաչելու և երբ մեր խօսքը ընդունելութիւն չէ գտնում, վրդոված անյաջողութիւնից, նեղանում ենք և պայթում: Վերջն էլ գչարած ասում ենք, „Ասողին լող ալիք": Լաւ կանէինք եթէ այս առածի վերայ աւելացնէինք, թէ «ասողին էլ խելք պիտի և խոհեմութիւն,» որ անշուշտ լսել կըտային մեր առածը: Եւ մենք կը լինէինք ճոխ յեղափոխիչներ:

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՅԱՐԳՈՅ ԽՄԲԱԳԻՐ

Մ՛եղուի և Մշակի մէջ ծագած վէճը իմ քարոզիս առթիւ ստիպեց ինձ այս երկտող գրութիւնս անելու: Քարոզիս բովանդակութիւնը ճշգութեամբ ըմբռնել էր ձեր յօդուածագիր Ո ւ ն կ ն դ ի ր ը. այն ինչ «Մշակը» յեղաշրջել էր այն. ի՛նչ պատճառով և ի՛նչ նպատակով: Ես կարծում եմ, որ Մշակը աւելի լաւ արած կը լինէր, եթէ առանց իմ քարոզս կամ այլ որևիցէ հանգամանք առիթ առնելու, պարզապէս յայտնէր իւր նպատակը ասելով, որ Ներսիսեան դպրոցը միայն իւր ցանկութեան և կամքի կատարմամբ կարող է ժամանակի պահանջներին յարմար ընթացք ունենալ:

Ես իրաւունք տուած չեմ Մշակին իւր ցանկացած կարծիքը ինձ յատկացնելու: Ես երբէք չեմ ներած արհամարհելու հայ ծնողներին, որ իրանց որդոց Ներսիսեան դպրոց չեն տալիս, որովհետև ես և Մըշակի խմբագիրը, իբրև հոգաբարձուք, չէ՛ նայելով շատ ծնողաց դառն արտասուքներին, մերժել ենք և մերժում նոցա որդոց ընդունելու դպրոցը տեղի պակասութեան պատճառով: Եթէ կը կամենայ Մշակի պ. խմբագիրը, կարելի է մինչև անգամ այսպիսեաց ցուցակը կազմել այն բազմաթիւ խնդիրներից, որոնք գտնվում են հոգաբարձութեան գործերում: Իմ քարոզիս գլխաւոր նիւթն էր համոզել հայ ծնողաց, որ նոքա ի մանկութենէ արմատացնեն իրանց զաւակաց մէջ մայրենի լեզուի գործածութիւնը, որ նպատակով և՛ երջանկայիշատակ Ներսէս կաթողիկոսը

Ռեհանը*)

Մանրավաճառ Կարապետի գերդաստանը մինք թողեցինք այնտեղ, որ իւրեանց վարձաբընակ դրացու տանը վիճակահանութիւնները լսելուց յետոյ՝ ամենքը միասին դուրս եկան այդ տանից և Կարապետի գերդաստանը դիմեց դէպի իւր բնակարան սենեակը:

Արդէն Կեկէլը և իւրայինքը նստած էին իւրեանց սենեակումը և Կարապետին ակնկալելով, վարում էին իւրեանց մէջ մի քաղցր զրոյց: Այս ժամանակը ներս մտաւ նոցա մօտ տանուտիրոջ հարսը, և այսպէս խօսեց՝

—Կէկէլ, մի հինգ հատ ձու փոխ տուր, իմ հաւը թուխս եմ նստացնում, պակսեց, էլ չունեմ:

—Չունեմ, էս օրուայ օրը գիդենայ, թէ չէ, խօ գիդես, ինչ կըխնայէի քեզ:

—Ափսոս, ասաց խնդրող կինը և դուրս գնաց, ուրիշ օչով էլ չունի:

—Ա՛, կնիկ, ասաց Կէկէլին Ռեհանը, էս կնիկը երկուհոգիս չէ՞ր:

—Հա՛. երկուհոգիս ա, ասաց Կէկէլը:

—Բաս ընչի՞ ա թուխս նստացնում:

—Ինչ՞ կըլի:

—Լաւ չի. պատասխանեց Ռեհանը, երկուհոգիս կնիկը, որ թուխս նստացնի, ան թուխսը ճուտեր չի հանի, ան երկուհոգիսը իր փորը կ'ասէրի. բա՛ն, լաւ չի: Նշխարհ էլ տեսայ, ջըվալի վրէն էր յիդ նստել, էն էլ լաւ չի. երկուհոգիս կնիկը, որ ջըվալի վրէն նստի, ցաւելիս ջըվալովը մէքը ցաւ կըքաշի:

—Դորթ ասա՛ է, էսմանք միտս չի էկել, որ ասել էի, ասաց Կէկէլը. խմում կասեմ:

—Ռեհան ջա՛ն, Ռեհան, դէնը գնա, մաչէն ըի, մաչէն, խոկոյն աղաղակեց Կէկէլը, տեսնելով կարիճը դեանի վերայ:

—Ինչ՞ էր, ինչ, հարցրեց Ռեհանը:

—Կա՛րիճը, կա՛րիճը, պատասխանեց Կէկէլը:

—Կարիճը. կա՛ց հալա, ես դրան էս սահաթին կաղօթեմ, ասաց Ռեհանը, և կանգնեց, չրթնեշարժ հծծեց հետեւեալ աղօթքը.

«Ալալիոս, գալալիոս,
Աղայ Սահիան, Սահիանիոս,
Կալել եմ, կապել եմ,
Սուրբ Սարգսի ձիու ձարով,
Աստուածածնայ քաղցր կաթով,
Ուժ մասով, երկու բթով,
Չո՛ւչ, կարիճ, չո՛ւչ:»

Ռեհանը ունելիքով սպանեց կարիճը և ձըգեցին մի չչի՛ մէջ, ուր նոյնպէս կային սպանած կարիճներ և ձէթ:

—Վա՛յ, ապրես դու, Ռեհան, ասաց Կէկէլը, որ դու մեզ էս փորձանքից ազատեցիր, թէ չէ մէկն ու մէկիս զարար կըտար: Էտ աղօթքը իմ աղջկան էլ սովրացնես, հէնց քու մամէն ու դէղէն ապրի:

Լա՛ւ, ինչ ես աղաչանք անում, ասաց Ռեհանը, կըսովրացնեմ, ինչ կայ, մեր տունն որ կը գնամ, ես իմ ախպօրը կըսովրացնեմ, նա էլ քու աղջկան կըսովրացնի, ախար, խօ գիդես, աղջիկը աղջկան աղօթք չի սովրացնի. չունքի չի կարի, մեղքերը ապայ պտի ըլի:

—Գիդեմ, լա՛ւ, ասաց Կէկէլը, օղո՛ւնց իմ էրեխէն սովրացնես, ոնց ուզում ես ընենց սովրացրու:

Էն ավէն ո՞վ ա. հարցրեց Ռեհանը, լուսամուտից ցոյց տալով մի երիտասարդ, որ սրահումը հանդիպակաց պատի տակը ծառեր էր տընկում:

—Նա մեր տան տիրոջ տղէն ա, պատասխանեց Կէկէլը, էլախտ որ մի էրկուհոգիս կընիկ էկաւ է՛, ձու որ փոխ էր ուզում, նա դրա կնիկն էր, 5 ամիս չի ըլի, ինչ պսակուել են: Դրանք ո՛ր պսակուեցին, առաջի գիշերը նորափեսի ու նորահարսի բալշի եղնեն ջրով լքցրած մի խնլաղայ դրին, մինչեւ էն ինչի էր, սարսաղութին չէր:

—Չէ. ընչի ես ասում, ասաց Ռեհանը, էտ ընդուր են դնում, որ նորափեսէն ու նորահարսը ջրի պէս էրդէն ամբր կըմնեննան:

—Հա՛ա. ասաց զարմացած Կէկէլը, ախր քու տատը գիփ սովրացրել ա է՛ քեզ:

—Համա, նրա մարդը էս տարուայ պսակած ա, ընչի ա բաղչայ դցում, լաւ չի, յաւելացրեց Ռեհանը:

—Ընչի՞ լաւ չի:

—Ընդուր որ, ան ծառերը պտուղ չեն տայ, կը չորանան, ան իրան որդի չի ըլի:

Այս ժամանակը Կէկէլը դուրս գնաց դէպի խոհանոցը կերակուրներին նայեցողութիւն անելու, մտքումը կրկնելով Ռեհանի վերջին խօսքերն: Մնացին միայն Ռեհանը և նորա մօրեղբօր որդիքը, որոնք կարճ միջոցում լուռ էին մնացած:

—Իժում ասա է, Մակօ, ընդմիջելով լռութիւնը, Ռեհանն ասաց իւր մօրեղբօր դստերը, ասա է, քու ախպօր բանը ո՞նց էլաւ, ո՞նց տուն եկաւ:

—Հա՛. իւր խօսքի սկիզբն անելով խօսեց մեծ օրիորդը, հա՛, ասեմ է: Քուչի դռանը նստած եմ, մէկ էլ տեսնեմ, հրէն իմ ախպերը, հարփած, ընգընդալով գալիս ա փողոցից, դէս ու դէն ընգնելով, մի ոտն առաջ ա գնում, էրկու յաջի հետ ա գնում, մէկ էլ որ չեկաւ ու ու հէնց դռան չէմքումը, ցխումը չըվերըմզմա, քու դուշմանն ըլի էն հալին, ո՛նց որ նա էլաւ, էլ չուխայ, ախալուխ, չորեր, մորեր, գիփ ցխումը չաղխուեց: Մօրս ձէն տուի, երկու հոգով վերկացրինք, ո՛նց որ էլաւ տուն բերինք. մէրս չուխէն հանեց ու ընենց էրեսի վրէն փռեց սախսուրը մէկ: Հմի պառկել ա, քունն էլ չի տանում. գլուխը մէկ վեր ա դընում մութաքի վրէն, մէկ էլ վեր ա քաշում, էլ հիդ պառկում ա, ո՛նց որ էլաւ, քնեց:

—Անշնորքներ, ասաց Ռեհանը, չէ՞ք կարում մի քիչ մեղլի հող չաղ տայ վրէն էն էն ա, կըքնէր ու կըքնէր:

—Արա էն սհաթին մեղլի հող ո՞րդիանից ճարբէինք, ասաց խօսակցողը:

Այս միջոցին, կռացած թաշկինակը ձեռին ներս մտաւ Կարապետը:

—Արա՛, դէ՛, սուփրէն գցեցէ՛ք, ջալդ արէ՛ք, սհաթի մէկն ա գնում, ասաց ներս մտնողը:

—Օ՜, օ՜, օ՜, հետի քաղցած եմ, որ լաղաթին: Դէ՛, Կէկէլ, սուփրէն գցի հաց ուտենք, էս օր մեր ճաշը խիստ ուշացաւ, ջուր բէր ձեռներս լուանամ:

Շուտով Կարապետը նստեց իւր տեղը, թախթի վերայ, և Կէկէլը ջուր էր ածում նորա ձեռքերին:

—Դէ՛գի, մի քիչ էլ իմ ձեռներին ածա, ես էլ լուանամ, ասաց Կարապետի տղան:

—Դէ՛զեն որդու ձեռներին որ ջուր ածի, որդու ձեռները կըղողայ, ասաց Ռեհանը նըստելով իւր տեղը:

—Դէ՛ լաւ, չեմ ուզի, մի՛ ածի, խա տու, ես կածեմ, ասաց և ինքը լուաց իւր ձեռքերը:

—Դէ՛ գէվո՛ւրք, Նա՛տօ, Մակօ, կանչեց Կէկէլը, էկէ՛ք նստեցէ՛ք, հաց ուտենք, ես էլ լաւ քաղցած եմ:

Ամենքը նստեցին իւրեանց տեղը և սկսեցին ճաշել:

—Տեա՛ր, ինչ արեց, ասաց Կարապետը կէկելին, աղամանը ձեռիցը վեր գցեց էրեխէն:

—Բօռանայ, քու աճկերը հէ՛, բարկացաւ մայրը և հաւաքեց աղը:

—Դէ գնա մի քիչ ջուր բէր, ըստեղ չաղ տուր գեղնին, հրամայեց Կարապետը, թէ չէ էն կեանքումը, գիփ աչկերի թերթերունքով հաւաքել կըտան քեզ էտ աղը:

*) Տես Մեղու Հայաստանի № 10

հիմնել է իւր դպրոցը վիրախօս Թիֆլիսում: Այս գիտէ ժողովուրդը, գիտէ և ինչ կայ դպրոցում, միայն դժբաղդաբար մենք ուսանքս հոգաբարձուներից չը գիտենք այն և նոյն իսկ մեր գործածը: Կըյուսամ, որ այս մասին եւ բացայայտ կերպով առիթ կ'ունենամ քարոզելու եկեղեցու բեմից և ոչ Մեղուի կամ Մշակի թերթերով:

Իսկ ինչ կը վերաբերի պ. Զրպետեանին, այն գիտնական անձին, որին փարիզից հրաւիրել էր Ներսէս կաթողիկոսը, խորհուրդ կը տանք Մշակի խմբագրին նախ հետազօտել ճշգութեամբ, թէ երջանկայիշատակ Ներսէսը հասա՞ւ իւր նպատակին և մինչև ո՞ր աստիճան արդարացրեց այն անձը նորա յոյսը և արժանապէս վարձատրե՞ց Ներսէսի նորա վերայ ունեցած հոգսերը թէ ոչ և ապա նորա անունը յիշելով ակնարկութիւնք անելու ջանալ ներկայիս հանգամանքների վերայ: Կարծում եմ, որ Մշակի խմբագիրը ճիշդ հետազօտութիւնից յետ կը համոզվի, որ պ. Զրպետեանի ընթացքը բանել ցանկացող ուսումնականը ներկայումս բնաւ օգուտ բերել ազգին և եկեղեցույ չէ կարող:

Գ. Ւէոնդ Երէց Խաչաղեանց.

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ

(Թղթակցութիւն «ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ» Լրագրի):

—

Մարտի 8-ին այստեղի Հայ ուսանողները մի քանի այլ երիտասարդների հետ տուին մի առանին ներկայացում „Արշակ Բ.“ և «Է ս է լ Բ ե ղ Մ ո ց ի ք լ ո ւ թ ի ւ ն» Ներկայացումը ընդհանրապէս շատ գեղեցիկ տպաւորութիւն թողեց տեղիս Հայ հասարակութեան վերայ՝ մանաւանդ կային այնպիսիները, որոնք Հայոց թատրոն ասած բանը իրենց օրումը չէին գիտացել, թողնենք այն, որ Պետերբուրգում դեռ մինչև ցայսօր այսպիսի հրապարակական առանին ներկայացումն առաջին անգամն է որ գլուխ է գալիս: Թէև յառաջ էլ սկսողներ եղել են, բայց գլուխ բերել անհնարին է եղել այլ և այլ պատճառներով: Պէտք է ասած, որ Պետերբուրգի մէջ հայկական թատրոն խաղալն ունի իրական խոչընդոտներ, որոնց գլխաւորը երբեմն ուսանողների ոյժին համապատասխանում չէ: Օրինակի համար այսպիսի մի արգելք, որ՝ չը նայելով թէ մեծ ցանկութիւն կայ առհասարակ թատրոն խաղալու, բայց չըգտնելով կամ թատերգութիւններ կամ տեղ կամ հրաման կամ վերջապէս քաջալերութիւն մի այնպիսի հասարակութեան կողմից, որի համար թատրոնը հա լինի հա չը լինի միևնոյն է, քաջալերութիւն եմ ասում, ոչ թէ մի յայտնի բանով, այլ ո՛ և իցէ կերպիւ՝ կամ դրամով կամ անմիջական մասնակցութեամբ կամ վերջապէս հովանաւորութեամբ: Չըգտնելով, կարծում եմ, այս ամենը, շատ հեշտ կարող է լքանել մի այնպիսի սիրտ, որը նոյնպէս՝ թէպէտ բաբախում է օգտակարութիւնների համար, բայց և հեշտութեամբ կարող է ենթարկուել կասկածոտութեան, փքրոգութեան, հրապուրուել աւելի թեթև բաներով, ինչպէս օրինակ՝ թղթախաղով կամ օտար հանդիսարանները իր սիրականին նախադասելով: Թէ ի նկատի ունենանք այս երկու կողմի թուլութիւնները՝ հասարակութեան և ուսանողութեան և կշռենք բոլոր այն հասարակ անյարմարութիւններին հետ, որոնք յառաջ են գալիս մարդիս անընդունակութիւնից կամ շատ պահանջողութիւն ունենալուց, ի հարկէ կամաց ակամայ պիտի ասենք, թէ չ'արժէ այդքան գլխացաւանք քաշել Հայոց ներկայացումն տալու Պետերբուրգում, ուր ծաղկում են ուրիշ հրապուրիչ տեսարաններ, ինչպէս Բուֆն ու Բեքիր: Այն ինչ՝ ինչպէս կարողացանք այսօր համոզուել փորձով, հասարակութեան խանդը շատ մեծ էր, տպաւորութիւնը միանգամայն մխիթարական. ամեն բերան գովաբանում և փառաբանում է այսպիսի մի գործ. ամենայն ոք ցանկանում է, որ աւելի շուտ կրկնուի այն, չըկար մէկը՝ որ երես դարձնէր այդ ազգային ու միանգամայն անկեղծ տեսարանից, չը կար մէկը որ չըզգար այսօր՝ թէ ա՛չ Հայերն էլ մարդ են եղել, Հայ երիտասարդներն էլ մի օր ազգին մի ծառայութիւն մատուցանելու ընդունակութիւն պիտի ունենան անշուշտ. Պետերբուրգի ուսանողներն էլ, փառք Աստուծոյ, մեռած չէին եղել և ազգին վնասակար, ինչպէս ենթադրում է Մշակի թղթակիցներից մէկը, այլ ընդհակառակը ձգտումներ ունեցող, գործունէութեան սիրահարով բորբոքուած և ազնիւ սիրող: Չը նայելով, որ խաղացողները մեծ մասամբ առաջին անգամն էին բեմ դուրս գալիս, այնուամենայնիւ գտնուեցան նոցա մէջ ընտիր դերասաններ և մինչև անգամ տաղանդաւոր, ինչպէս օրինակ Արշակը. Եթէ աչքի առաջ ունենանք այն թատերգութիւնը, որ սրբազան Գաբրիէլեանը գրել է, ինչպէս ասում են, մի դպրոցի աշակերտների համար, և այդ պատճառով աշխատել է լցնել նորա էջերը շատ երկարայական շնորհքներով ախոռահերով և անբնական դրութիւններով (որ ցոյց է տալիս թէ հեղինակը շատ անծանօթ է բեմական արուեստին), եթէ ասում եմ այս ամենը՝ աչքի առաջ առնենք, պէտք է խոստովանենք, որ Արշակի դերը խաղալ շատ անսովոր դժուարութիւններ ունենալով՝ միանգամայն անհնարին է դառնում թատրոնասէրի համար (չեմ ասում մշտական դերասանի) և այս պատճառով էլ պարոն Կ—ցի խաղը Արշակի դերում շատ գերազանց էր միւս Արշակներից, որոնք մինչ ցայժմ մեր Հայոց բեմի վերայ դուրս են եկել թէ հասարակական և թէ առանձին խաղարկութեանց մէջ, որովհետև նա չը հետևեց առհասարակ ընդունուած ձևերին Գերմանացւոց պէս երգելու ձև տալ դերասացութեանը կամ դոռալ անսովոր ձայնով, աւելորդ տպաւորութիւն թողնելու համար, և վերջապէս նա գերազանց էր այն պատճառով, որ հոգւով սրտով ջանացել էր իր դերը աւելի բնական կերպով խաղալու և այդ պայմաններին մէջ, ինչպէս վերոգրեալներն են, շատ կարճ ժամանակում բարեխղճութեամբ ուսումնասիրել էր իւր դերը: Մնացած դերասանները բոլորն էլ լաւ էին խաղում, բայց իւրաքանչիւրն էլ այնուամենայնիւ մի պակասութիւն ունէր, որոց քննութիւնն այստեղ աւելորդ է: Էս էլ քի Մոզիքլութիւնը, որ ինքն ըստ ինքեան անմիտ երեւակական բան է, իր ծիծաղաշարժութեամբ միայն դուր եկաւ հասարակութեանը. այդքան դերը տեղովը մի փուշ էր տեղիս հասարակութեան աչքին, որովհետև խաղացողը, ոչ թէ այստեղի լուսաւորեալ դերասաններից էր գալիս գեղեցիկ սեռի կողմից ուսանողների հետ մասնակցելու, այլ նոյն իսկ երիտասարդների միջից. նա երկու երեք օրումն էր միայն պատրաստել խաղալու, որովհետև հայուհիները յոյս տալ գիտեն. իսկ կատարելոցն աղքատ քաջասրտութիւն չունեցան և յանձնառու լինողներից մէկը անակնկալ կերպով հրաժարուել է, մի երկու օր յառաջ: Եւ չը նայելով այդ բանին գեղեցիկ կատարեց իւր անսովոր դերը մեր պարոն դ ե ր ա ս ա ն ո ւ հ ի ն: Այսպիսի մի դերասանուհի ունենալու փաստը տեղքը է տալիս մեզ ակամայ կամօք այնպիսի մի հարց տնել, թէ ինչո՞ւ արդեօք Հայ կանայք հրաժարվում են բեմի վերայ դուրս գալ և ինչն է պատճառը, որ այս անգամ Պետերբուրգի հայուհիներն անգամ չը կամեցան այդպիսի գործ կատարել. Նոյն հնացեալ սնահաւատ նախապաշարմունքն է արդեօք, որ այսպէս պինդ կաշկանդել է մեր Հայ կանանց բոլոր ձգտումները ու գործողութիւնքը, թէ առհասարակ այն տեղական մասնաւոր հայեցուածքները, որոնք ամեն տեղ մի կերպ ստեղծվում են և տիրանում մըտքերի վերայ սխալ կամ ուղիղ ձևերով: Այս տեղական մասնաւոր հայեցուածքի վերաբերութեամբ Պետերբուրգի համար կարող եմ մասնացոյց լինել այսպիսի հանգամանքի, ուսանողներ և հասարակութեանը. չ'լինէ՞ Պետերբուրգի հայուհիներին ծանր է գալիս դուրս գալ մի աղքատ, ցնցոտի խմբի հետ մի հասարակական գ ո ւ ա ր ձ ո ւ թ ի ւ ն ստեղծելու, չ'լինէ՞ այսօրուայ մեր բեմի վերայ դերասանուհի չունենալուս պատճառը նոյն ինքն ուսանողներն են, որ կարծես բաւական հեռացած են հասարակութիւնից կամ աւելի ճիշդ ասած բաւական անուշադիր են գտնուել իրենց կոչմանն ու նշանակութեանը: Պետերբուրգի հասարակութեան շրջանում այս և այսպիսի շատ հարցեր կարելի է իրար ետևից շարել և ոչ մէկի պատասխանն էլ չէ կարելի որոշակի տնել: Այնքանս միայն, իբրև ուսանող, կարող եմ ասել—ի հարկէ փորձերից սեանծ լինելով, որ այստեղի Հայ ուսանողները չըդուելով այն ուղղութիւնից, որ սրանից մի հինգ և վեց տարի առաջ և աւելի ուշ թագաւորում էր նոցա մէջ առհասարակ, կորցրել են այդտեղի հասարակութեան աչքում այն վարկը, որը անուն ու գեր տուեց Հայ ուսանողութեանը Ռուսաստանում: Թէ ինչ էր այդ ուղղութիւնը և ո՞ր էր տանում ուսանողներին, այդ երևում է մասամբ այն գրաւոր աշխատասիրութիւններից, որոնք լոյս են տեսել մեր դպրոցական գրականութեան մէջ իբրև ձեռնարկներ թուաբանութեան, աշխարհագրութեան, կարդալ գրելու և այլն և այլն: Այդ գրաւոր փաստները, որքան և թերի համարուին և յղփին գործ, այնուամենայնիւ ցոյց են տալիս հասարակութեանն այն հայեցուածքը, որ ունեցել են այս տեղի ուսանողները հասարակաց գործունէութեան ճանապարհների վերայ: Գոցանով և կապվում էր հասարակութիւնը բարոյական կերպով ուսանողների հետ. գոցանով և բարձրանում էր ուսանողի պատիւը այլ և այլ քաղաքներում, որին ապացոյց են այն անթիւ համակրական նշանները որ երևեցել են զանազան Հայ հասարակութիւնների կողմից, ուղարկելով ի նպաստ չքաւոր Հայ ուսանողներին առատաձեռն դրամական օժանդակութիւններ: Ուսանողների այսպիսի մի ուղղութեանը յաջորդեց մի համաճարակ սառնութիւն դէպի հասարակական հարցերը, դէպի հասարակաշահ հարցերը, դէպի հասարակաշահ գործը և երիտասարդական փառասիրութիւնը: Սկսեցին տեղ տեղ թղթախաղի սեղաններ բացուիլ, սուղ ժամանակ ունեցող երիտասարդների առաջ աշխարհքիս վայելչութեան սէրը ուսանողական վայելչութեան տեղը բռնեց. այստեղ և այնտեղ գտնուեցան այնպիսի առաջնորդներ, որոնք երաժանեմ զի տիրեցեսցի սկզբունքով յաղթեցին. երիտասարդ ոյժերը չը կարողացան սառնութեամբ ընդունել այդ վայելչափառական հրապոյրքը. սկսաւ այն բարոյախախութիւնը (demoralisation), որը շատ լաւ գործեց է երիտասարդ ոյժերին այս կամ այն ուղղութիւնը տալու համար: Այսպէս՝ Տփխիսից և այլ տեղերից նոր եկող երիտասարդը դեռ երեք չորս ամիս սովորած է մեծ նեղութիւն քաշել վայելչասիրութեան մէջ անցկացնելով, այդ ժամանակին յաջորդում է հանգստութեան ժամանակը թղթախաղի կամ այլ այդպիսի զուարճութեանց մէջ. բնական է ուրեմն, որ ժամանակ չի մնում ոչ միայն պարապելու ուրեցէ հասարակական հարցով, այլ մինչև անգամ իրենց ընտրած գիտութեամբ և առարկայով: Դէ՛, ինչ պարապելու էլ հարկ կայ, երբ հայրերը անխնայ և անդադար թափում են նրանցից շատերի յառաջ հարիւրներ ու հազարներ: Եւ մեր Տփխիսեցի արիստօկրատ երիտասարդները, փոխանակ իրենց ծաղման ու կրթութեանը վայել փառք որոնելու, փոխանակ գործ կատարելու ճանապարհներին ծանօթանալու, իրանց հարուստ հայրերի առատաձեռնութիւնը գործ են դընում, ինչպէս ես եմ կարծում, միանգամայն ի չար, որովհետև հաւատացած եմ, որ Տփխիսեցի հայրերի մէջ կան այնպիսիները, որ շատ փափագում են, որ իրենց որդիքը պատրաստուած վերադառնան հայրենիք:

Ինչ և իցէ խօսքիս հեռացայ, սկսեցի մեր այսօրուայ թատրոնի մասին և նրանով ուզում եմ վերջացնել: Թատրոնը այժմ ունեցաւ այն նշանակութիւնը, որ ուսանողներին մի փոքր մօտացրեց թէ իրար և թէ հասարակութեանը. Թատրոնով յոյս կայ, որ մեր ուսանողների հասկացողութեան մէջ կըլուսաւորուի այն ապագան, որին նոքա պատրաստուելու են, ինչպէս որ այդ այժմէն իսկ նշմարվում է, հասարակութիւնը իր այսօրուայ ջերմ համակրութեամբն և ունեցած կարծիքների սխալը խոստովանելով (զանազան արտայայտութիւնների միջոցով) ցոյց տուեց, որ երիտասարդներից գործ է սպասում և միայն նրանց հասարակականէլ գործերին է համակրում և ուրախանում՝ այս առհասարակ ամեն Հայի յատկութիւնն է, որ ամենայն մի գործ սիրում է և քաջալերում, որ առաքինութեան ճանապարհի վերայ է և ընդհանուրի բաւականութեան է ծառայում: Այժմ ուսանողներն էլ անշուշտ կը գնահատեն իրենց դերը առանց մոռանալու և իրենց ուղղակի պարտաւորութիւնքը, որում շատ տուաւ շատ խնդրեսցի և որում սակաւ, սակաւ, էլ ինչ ենք պահանջելու գաւառի երիտասարդներից, եթէ այսպիսի մի մայրաքաղաքում մենք չենք կարող կրել

Հրամանը կատարուած էր արդէն: Հաղիւ թէ մի քանի պատառ բերանն էր դրել, ահա, առաջինը խօսեց Կեկելը՝

—Դուս գնացիր, ընչի՞ ուշ տուն էկար, հարցրեց Կարապետին Կեկելը։

—Էնդօրս հեռ էի խօսում, խեղճին մաիկ ինչ ա պատահել է, Աստօծ որ մարդուս բախտաւորութիւն կըտայ, հէնց ամեն կանոր էլ կըբախտաւորցնի։ Խեղճի մի աղջիկը հիւանդ պառկած ա, մօրը նոր թաղեց հերիք չի, հմի էլ 9 տարեկան տղէն ա հիւանդացել:

—Ընչի՞, քա՛, ընչի՞ ա հիւանդ։

—Գիշերովը փողոցիցը տուն գալիս ա ըլում, մի բաշ էդնիցը մի էրեխայ հանաքուց բղաւել ա, հա՛, վախեցել ա, տաքութիւն ա տալիս։

—Խեղճ, կարեկցաբար ասաց Կեկելը, էտ էր պակաս, հմի որ մէկին մաիկ տայ, ինչ անի արա:

—Վախեցած ա, ինչ կայ, քամ. խօսեց Ռեհանը, թող մի իրեք ջէր չորեքշաբթի, ուրբաթ, ու շաբաթ գիշերները թաղայ խնկագով ջուր վեկալնի, էրեխին խօջիվանքը տանի, ու մի նահատակի վրէն ոտները լուանայ, կըպրծնի կտնայ էլի, ինչ ա տարակուսելի։

—Դորթ քամ. ինչ լաւ ասեց ը, ասաց Կեկելը, տամ թող տանի խօջիվանքը։

Կասեմ, կասեմ, բայքա մի ճար ըլի խեղճին, խօսեց Կարապետը, խմում ինչ կուրախանայ է:

—Ասա, մեղքդ չըղցեմ, կրկնեց Կեկելը։

Ղրա իրեք ջէրը որ գնայ, ասաց Ռեհանը, էս էլ ասամ, որ խնկղէնն ընդեղ կոտրի, ու ընդեղանից եդ դառնալիս, էլ յետ չըմտիկ տայ։ Թէ մէքիչ էլ բէնը ընդած ըլի, թող «Աննուն հօր»ը ասելով գնայ, մարդ ենք, չարեր են, ով գիդայ ինչ պատահի, չար հրեշտակը մարդուս շատ դուշման ա։

Լաւ, լաւ. ասաց Կարապետը, էտ գիփ կասեմ,—և չարունակեցին ճաշել։

Մի ժամից յետոյ ճաշը վերջացած էր, և արդէն Կարապետի գերդաստանը վերկացաւ թախթից, սփռոցը վերցրած էր և նստած խօսում էին։ Շուտով գերդաստանի հայրը դուրս գնաց, իսկ Կեկելը, իւր կրտսեր դուստրը և Ռեհանը քուչայի դրանը, պայծառ արեգակի տակը նստած՝ վայելում էին այդ սքանչելի օրուայ զովութիւնը, խօսելով զանազան նիւթերի վերայ: Թէպէտ նոքա պրծւցում էին այս և այն առարկայի վերայ, բայց իւրաքանչիւր անցաւոր, որ իւր արտաքին տեսքովը գրաւում էր այս երկուսի ուշադրութիւնը, շուտով փոխարինում էր սոցա խօսակցութեան նիւթը։ Ահա այդ կողմովը անցաւ մի երիտասարդ, որի գլխարկի տակից, աչքի վերայ, կարմիր թելով սանդ էր կախած:

—Էս խեղճի աչկումը հատ ա ընկել, ասաց Ռեհանը։

—Ասեղն ընչի՞ ա քաշ արել, հարցրեց Կեկելի կրտսեր դուստրը։

—Էն սանդով աչկը աղօթել ա, պատասխանեց Ռեհանը, միքանի ջէր կաղօթեն ու կըպրծնի. շատն էլ յուլունք ա քաշ անում, գիփ մէկ ա:

—Յուլունք ասիր, մի բան միտս էկաւ, ասաց Կեկելը, իմ դէդէն մի զութի յուլունք ունէր ամեն ռանգի, կարմիր, կանաչ, մաւի, ինչ ռանգ ասես, կար. ասում էր, միթոմ իրան պաղղէղէն մի տարեմուտ գչեր Քուռն էր գնացել, ու Քուռն էր բերէ, հետոյ լաւն ա որ ինչ ասեմ. ջէր մի քանի հատ էլ ունեմ. իմ Միխակի օրօրոցիցը որ քաշարած ա է, ընդեղ էլ կայ նրացից միքանիսը։

Դէդի, Քուռը ինչ ա բերել յուլունքները, հարցրեց Կեկելի դուստրը։

—Ես ինչ գիդեմ, ասում էր նրա պաղղէղէն տարեմուտի գչերն էր բերէ, միտս չէ ինչ էր ասում, ասաց մայրը։

—Ա՛յ, ես ասեմ, խօսեց Ռեհանը, տարեմուտի գչերը, ամեն տարի, գնացող ջրերը, ինչ որ մեր Քուռն էլի, մի սհաթ կանգնում ա. թէ որ մի մարդ կուժը վեր կալնի գնայ իրեղնից ընդեղ, Քուռ ափին կանգնի. առանց խօսիլ, ու տեսնի որ ջուրը կանգնեց, ախար մի սհաթ կըկանգնի, էն սհաթը, անխօսիլ, կուժը լցնի, գիփ մարգրտով, թանգագին ակներով ու յուլունքներով կըլքցուի կուժը։ Իմ տատս էլ ա ասում, ունեցել են։

—Հա՛մ, ընենց էր ասում, մտաբերելով ասաց Կեկելը:

—Ինչ՞ լաւ կըլի է, որ մենք էլ գնանք, ասաց Կեկելի դուստրը։

—«Գնանք», հենց գիդես հեշտ ա, խօսեց Ռեհանը, սաղ գչերը լուսէ լուս պտես կանգնի, ով գիդա, քունդ էլ տարաւ, չիմացար ջուրը եփ կանգնեց։ Համա էս էլ գիդենաս, թէ որ էդ սհաթումը ջուր չը հանես ու միքիչ ուշ հանես, ան վաղ հանես, կուժը գիփ քարերով կըլքցուի։

—

III.

Այս օրից անցել էր քառասուն տարի։ Ցուլիսեան մի աստեղազարդ գիշեր էր։ Լուսինը իւր արծաթափայլ ճաճանչներով լուսաւորել էր տները և փողոցները. և դուրս էր հրաւիրել երկրի բնակիչներին սքանչանալ գիշերային պայծառութիւնովը։ Քուչայի դռներում խումբ խումբ նստած էին կանայք, իսկ երկարուձիգ քուչայումը, ձեռք ձեռքի տուած զբօսնում էին հասակաւոր օրիորդները, հաղորդելով միմեանց ընդհանուրին հետաքրքրական անցքերը։ Մէկ տան դրան մօտ նստած էր մի խումբ՝ բաղկացած ութ հոգուց: Այդ խմբի ներկայացուցիչներն էին՝ մի պառաւ կին, հինգ մատաղահաս օրիորդներ և երկու տղայ մանուկներ։ Սոքա ամենքը, ականջները սրած մեծ ուշադրութեամբ լսում էին պառաւի խօսքերը: Պառաւի դէմքը արտայայտում էր նորա հասկացողութիւնը, նորա բառերից երևումէր, թէ որքան նա բաւական էր, որ ունէր այսքան ունկնդիրներ.—որ ինքը մի այսպիսի դասախօսական դաս էր կարդում իւր թոռներին և դրացու որդքերանցը։

—Դէդի, բաս էն ինչ ա ըլում, որ ոլթնը մենք վաղ ենք տալիս, լուսնեակն էլ մեզ հետ հետ ա վազզում, հարցրեց օրիորդներից մէկը։

—Աստօծ նրան սանեծել ա, ու ինչ որ հրամայում ա, նա էլ լսում ա, որթեղն ուզում ա, զէնն ա տանում, Աստօծ մարդու հմար ա ստեղծել, որ նրա հեդ ման գայ ու նրան լուս տայ, պատասխանեց պառաւը։

—Լուսնեակը ինքը ինչ ա, ինչթաւուր բան ա, հարցրեց միւս օրիորդը։

—Լուսնեակը տղայ ա։

—Վա՛յ, ընենց կոլոլ տղայ կըլի, զարմացմամբ հարցրեցին ամենքը միաձայն։

—Աստօծ ինչ թաւուր ուզենայ, ընենց կը ստեղծի, Աստու ձեռին դժար ա՞, պատասխանեց պառաւը։

—Բաս արեգակը ինչ ա, հարցրեց մի ունկնդիր։

—Ա՛յ, ասեմ, ականջ արէք, խօսեց պառաւը. արեգակն ու լուսնեակը քուր ու ախպեր են էլել։ Արեգակը մի օր տաշտումը խմոր հունցելիս ա ըլում ու լուսնեակն ասում ա նրան, թէ. «Դուն ցերեկն ես դուս գալիս, համա մարդու աչկերը ծակծկում ես,—ես գիշերն եմ դուս գալիս, համա աչկը չեմ ծակծկում։»— Իժում էս որ իմանում ա, արեգակի ջիգրը գալիս ա ու ձեռը խմորի մէջն ա դցում ու բաց ձեռով իր ախպօր երեսին սիլլայ ա խըփում. ինչ որ խփում ա, ընենց էլ նրա ձեռի տեղը դաջվում ա, մնում ա լուսնեակի էրեսին։ Այ, ընդուր լուսնեակը չոփուռ ա մնացել ընչևի էս օր էլ: Այ, խօ տեսնում էք նրա աչկերը, քիթը, բերանը, ա՛յ մի կուռն էլ չոփուռ ա։

մեր գործողութեանց վերայ լուսաւորութեան ու քաղաքակրթութեան պայծառ դրօշմը: Շատերիս յայտնի են մեր կենսական պահանջները, շատերիս մէջ ոյժ ու կարողութիւն կայ, մնում է միայն ցանկութիւն և սէր ունենալու, որ պատշաճաւոր ուսմամբ ու գիտութեամբ պատրաստենք մեր հոգիքն ու մտքերը:

Կարակոս.

Ց. գ. Թէպէտ Թատրոնի ներկայացումը կայացաւ առանց տոմսակներ ծախելու, որովհետև առանձին էր, այնուամենայնիւ հրաւիրուածները, ինչպէս լսում ենք, առատաձեռն նուիրաբաշխութիւններ արած են. ցանկալի էր, որ աւելցած գումարը մի հաստատուն և պիտանի բանի վերայ գործադրուէր: Թատրոնը վերջացաւ պարահանդիսով:

Կարակոս.

ՅԱՐԳՈՅ ԽՄԲԱԳԻՐ

Գոհութիւն Աստուծոյ, կարծեմ թէ Աստրախանում մի փոքր զգացմունք արթնացաւ: «Մեղու» թէ և շատ քիչ ստացվում է այստեղ, բայց շատերը կարդում են նորան, մանաւանդ մեր քաղաքին վերաբերեալ նիւթերը և այդ պատճառով հետաքրքրութիւնը մի քանի բարի հետևանքներ ունեցաւ: Պարոն Խլխալեանցը ծխական դպրոցներին հասանելի դրամարաժինը վճարեց մինչև յունվարը, և շատ անբաւականութիւն յայտնեց, որ «Մեղուի» մէջ գրել էին իւր համար: Մի քանի ականաւոր հարուստների մէջ բալի նախանձ չարժաւեցաւ պարոն Ջանումեանցի նման բարերարութեան անուն ժառանգել և իրաւ ինչու վաղուց արդէն չպէտք է նուիրէին նոքա իւրեանց շարժական և անշարժ կարողութիւններից ազգային բարոյական օգտին: Պարոն Պարոնօվը փոխուեցաւ հայկական հասարակութեան ժողովատունի պաշտօնակալութիւնից և ընտրուեցաւ նորա տեղ պ. Պօպովը, որի վերայ մեծ յոյս ունի հայ հասարակութիւնը, որ նա օգտաւէտութեամբ կըվարուի իւրեան ենթարկեալ դրամական գումարի հետ, կըբարուոքէ և կ'որոշէ ճշմարիտ ազգասէր կեղծաւորից և ուշադրութիւն կըդարձուցանէ իւրեան վերաբերեալ հասարակական օգտին: Ամեն անկիւնում լսվում են խօսակցութիւնք մի առաջնակարգ ուսումնարան (սեմինարիա) բաց անելու համար, և ասում են որ արդէն նախագիծը առաջարկուած է նորին վեհափառութեան, դա ամենակարևոր է մանաւանդ մեզ Աժդարխանցւոց այս ժամանակի մէջ, երբ մեր գումարները մնում են անգործ և մեր երեխայքը անտեղեակ իւրեանց կրօնին և լեզուին, մանաւանդ հարուստ դասակարգի որդիքը և աղջկերքը, որք դաշվիլոյի ու գերմանացի գուվեռնանտների (դաստիարակուհի) ձեռով և լեզուով պատրաստվում են մի այլ տեսակ ազգ և ժողովուրդ, և մինչ կարող են նոքա համարուիլ ազգ, եթէ չգիտեն ամենևին նորա սեպհական լեզուն: Օրիորդ Ծաղկի լուրը վրդովել է հոգեւորականներից մի քանիսին, որք իւրեանց վերայ ընդունել էին հաղորդած ճշմարտութիւնը, որօրինակ Մ. քահանան խոստանալով ուղարկել էր Տիկին Ծաղիկի (օրիորդաց ուսումնարանի տեսչուհի) մօտ չգանգատուելով օրիորդ և կին բաւերը և կամեցել էր իմանալ թէ ինչու նա թղթակցել մասին հաղորդել էր Մեղուին, կամ թէ ով է այդ Սուր-Սէրը, որ անխնայ յանդիմանում է այս և այն անձին իւր անարժան գրչով, և ինչպէս Մեղուի խմբագիրը թոյլ կըտայ այդպիսի անհաճոյ լուրեր հաղորդելու: Մեղայ Աստուծոյ, եթէ մենք աչառանօք վարվում ենք ճշմարտութեան կանոնին և նորա հակառակ մի քայլ, քաւ և քաւ լիցի: Մեզ որպէս հարկաւորութիւն չը կայ սուտ գրելու սուրբ դրամասութեան մէջ, նոյնպէս և փոյթ չէր նոցա սրտացաւ լինել, որք սուտ չէին կեղել. Ինչ կայր հետաքրքրութիւն է մի մարդի անձնականութիւնը ճանաչել, երբ նա կամենում էր համեստութեամբ վարուել և ինչ կարևորութիւն էր իմանալ ով էր օրիորդ Ծաղիկը, բայց ես կըպատմեմ հետաքրքիրներին այս վերջին անգամը. Աժդարխանի շատ Ծաղիկներից մի Ծաղիկը իմ նազելի քոյրն է, որ աշխատակցում է ինձ և ես այն եմ, որ 2—3 տարի առաջ հանդիպել էի աժդարխանցի եղբայրներիս Մեղուի միջոցաւ, յայնժամ ուրիշ ստորագրութեամբ, իսկ այժմ ասում եմ, որ ես միևնոյն եմ, աժդարխանցի

Սուր-Սէր.

Աժդարխան.

Ներսիսեան Հայոց Ազգային Հոգևոր դպրոցի հոգաբարձութիւնը պարտաւորութիւն համարելով յարգել յիշատակը հանգուցեալ Յովսէփայ Յովհաննիսեան Լէֆէնկեանց, կարգադրել է կատարել հոգեհանգիստ նորա գերեզմանի վերայ վանքի սուրբ Աստուածածնայ եկեղեցոյ գաւթումը ապրիլ ամսի 14 ին Աշխարհամատրան կիւրակի օրը, պատարագից յետոյ: Այս մասին յայտնում է Թիֆլիսի բարեպաշտ հասարակութեանը: Արժանայիշատակ Լէֆէնկեանցը, իւր կենդանութեան ժամանակը կըտակաւ նուիրել է Ներսիսեան դպրոցին մի նշանաւոր գումար, որի տոկոսիքը գործ է դրվում յօգուտ նոյն դպրոցի:

—

Ալէքսանդրապօլսու հոգևոր վարչութեան կողմից հաղորդում են մեզ, որ Մեղուի մէջ հրատարակած լուրը, թէ շատ գիւղեր այն վիճակում դժուարանում են ճաշոցի դրամը 100 կամ 150 ռուբլի վճարելու, սուտ չէ, և թէ ամեն տեղ սիրով վճարում են և արդէն 6 հազար ռուբլի հաւաքած է և դրած արքունի դրամատունը իբրև սեպհականութիւն սուրբ Էջմիածնայ ճեմարանի:

—

Մեզ հաղորդում են Ալէքսանդրապօլից, որ Ներքումս լոյս տեսաւ Ռոստովում «Վարդուհի» այբբենարան և ընթերցարան նոր ոճով, տեղական ընթերցանութեան համար. Թարգմանութ. Մարիամայ Զուլալեանց: Վաճառվում է Ալէքսանդրապօլում պ. Յովհաննէս Զուլալեանցի խանութումը, Թիֆլիսումը պ. Վարդանեանի և ընկ. գրախանութում և Ռոստովում պ. Տէր-Աբրահամեանի գրախանութում, գինն է 40 կ. առանց ճանապարհի ծախսի:

—

Պ. Սուր-Սէրը Աժդարխանից հաղորդում է հետևեալ լուրը՝

Լսում ենք, որ պ. Յովհաննէս Գրիգորեան Սարգսեանցը Աժդարխանի քաղաքական կառավարութիւնից ստացած ռոճիկից 720 ռուբ. նուիրել է հայ աղքատների օգտին:

—

Պ. Խորխոռունու Դարբանդից մեզ ուղղած նամակից տեղեկանում ենք, որ այնտեղի Հայ հասարակութիւնը, չնայելով քաղաքի աշխարհագրական յարմար դիրքին՝ իւր ծուլութեան և անհոգութեան պատճառաւ մեծ կարօտութեան և պակասութեանց մէջ է: Այնտեղի Հայերի գլխաւոր պարապմունքն է այգեգործութիւն. կան միքանիսն էլ, որոնք պարապում են տորոնի մշակութեամբ: Իւրեանց այգիների մշակումն նոքա յանձնում են Լեզգիներին, որոնք ոչինչ հմտութիւն չունին, ոչ այգիներ փորելում և ոչ որթին խնամք տանելում: Այնտեղ նոյնիսկ մշակների օգնութեամբ լինում է այգեքաղը, բայց շատ անորոշ կերպիւ. խաղողը ոչ ընտրում են և ոչ նորա տեսակները միմեանցից ջոկում:

Այնտեղի գինին, չը նայելով ծովային ճանապարհի յարմարութեան, ծախվում է շատ էժան գնով: Վաճառականութեամբ Դարբանդեցիք գրեթէ չեն պարապում, Օտարաքաղաքացիք գալիս են այնտեղ զանազան գիւղօրայքներում փող են աշխատում, Դարբանդի բոլոր շրջակայ գիւղերից ընկոյզի կոճղեր սղոցում են և ծախում Ռուսաստանում, արտասահմանում: Իսկ Դարբանդցիք մնում են անտարբեր դէպի այդ արդիւնաւոր գործը: Դարբանդում Հայ հասարակութիւնը հասնում է միջին թուով 150 տան:

—

—Կ. Պօլիս. Հայ Քաթօլիկաց եկեղեցական կայքը հակահասունեաններից և հասունեաններից մէջ բաժանելու համար կազմվեցաւ մի յանձնաժողով երկու հայ Լուսաւորչական, երկու հասունեան և երկու յունադաւան անդամներից: Հասունեանները հրաժարուեցան մասնակցելու յանձնաժողովի նիստերին, առելով թէ նոքա հակառակ են այդ բաժանմանը: Յանձնաժողովի մնացեալ 4 անդամները վճռեցին տալ եկեղեցական կայքերը հակահասունեաններին, որոնք ճանաչուած են Բարձր դրան կողմից և որոնցից անջատուել են հասունեանները:

Այս որոշումից յետոյ, հակահասունեան երեսփոխանները Կ. Պօլսից դուրս եկան գաւառներում եկեղեցական կայքը ընդունելու համար: Եթէ հասունեանների կողմից ընդդիմութիւն լինի, կառավարութիւնը մտադիր է զինու ուժով հարկադրելու կատարել այդ որոշումը:

Ի լրումն այս լուրի Պ. Ա. Պօլսից մեզ հաղորդում է, որ անցեալ հինգշաբթի օրը մեծ եպարքոսը պատրաստել է տալ մի շոգենաւ հասունի փոխանորդ Աղարեանին և նորա հետ 34 անձինք Կ. Պօլսից աքսորելու համար: Այս հրամանը լսելով ընդդիմադրութիւն ցոյց տուողները խօսք են տալիս հնազանդելու և իւրեանց պատրիարքարանը և Ս. Փրկչի եկեղեցին յանձնում են հակահասունեաններին. Ժողովուրդը տեսնելով ընդդիմադրութեան պարագլուխների հնազանդվելը, ինքն ևս օր ըստ օրէ խաղաղում է և հնազանդում է Գեր. Բիւրեւեան հակահասունեան պատրիարքին:

—

«Մասիս» լրագիրը հաղորդում է, որ Նորին Օծութիւն վեհափառ Կաթողիկոսն ամենայն Հայոց յատուկ հեռագրով շնորհաւորել է Ներսէս Սրբազանի Կ. Պօլսի պատրիարքի տեղապահական պաշտօնը:

—

Կ. Պօլսոյ Մասիս լրագիրը տպագրելով Մեղուի անցեալ տարուայ 50 համարում հրատարակած թղթակցութիւնը Կ. Պօլիսից «Կ. Պօլսոյ ազգայինք» անուամբ, հետևեալ խօսքերն է աւելացնում իւր կողմից. «Մեր ազգային վիճակի յառաջ կողմերը մեր աչքին աղօտ չեն «դարձեր, որոնցմէ մէկը գտնուելով օր քան «զօր կըտեսնենք, որչափ հեռի երկիրներէ «եկող ուշադիր և գիտող ազգայնոց:

«Վերջին ժամանակներս Տիփլիսեն եկող ու«սումնական ազգային մը մեր վիճակը հետա«քրքրաբար դիտելով, հետևեալ տեղեկութիւն«ները գրած է Տիփլիսի Մեղու Հայաստանի «լրագրին, տեղեկութիւններ, որք Թուրքիոյ «Հայոց ամենէն մեծ կեդրոնին և մանաւանդ «ընտիր մասը կազմող Պօլսեցւոց լաւին խոր«հրդածութեանց նիւթ կըմատակարարեն»:

Մենք մեր կողմից յայտնելով շնորհակալութիւն մեր թղթակից մեծ. պ. Վարդին, խնդրում ենք շարունակելու, համաձայն իւր խոստման, իւր թղթակցութիւնքը, որոնք որքան խորին խորհրդածութեանց նիւթ կըբովանդակեն մեր Տաճկահայ եղբարց այնքան էլ հետաքրքրական են մեզ Ռուսիահայ Հայերիս համար:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

—Փարիզ. Ծայրայեղ հանրապետականները թուով 83 հոգի ազգային ժողով մտցրին մի առաջարկութիւն յօգուտ ընդհանուր ընտրողական իրաւանց: Ծայրայեղները տեսնելով որ սահմանադրական յանձնաժողովը ցանկանում է կոչձել ընտրողական սկզբունքը զրկելով շատերին այդ իրաւունքից, պարտք համարեցին պաշտպան հանդիսանալ ընդհանուր ընտրողական սկզբունքին: Նոքա ասում են, որ սկսած 1871 ի յուլիսի 2-ից մինչև 1874 ի մարտի 1-ը—67 դէպարտամենտ ընտրել է 170 երեսփոխան և այդ բոլոր ընտրութիւնները կատարվել են կարգով և ընտրութեանց ժամանակ օրէնքի շրջանից չեն դուրս եկել ընտրողները: Այդ ընտրութիւնները միշտ ցոյց են տալիս, որ ժողովուրդն աւելի և աւելի համակրութիւն է յայտնում հանրապետութեանը: Այս հետևանքն ընդհանուր ընտրողական սկզբունքի, իրաւունք չէ տալիս ազգային ժողովին ընդդիմանալ ազգի կամքին, այլ ընդհակառակը ժողովը հարցը պարզելու և բոլոր տարաձայնութեանց վերջ տալու համար, պէտք է տայ իւր հրաժարականը և նոր ընտրութիւնների կարգադրութիւն անել համաձայն ներկայ օրէնքների:

—Ծայրայեղների այս առաջարկութիւնը ազգային ժողովին ներկայացնելուց առաջ, առաջարկվեցաւ ձախակողմեան միւս երկու կուսակցութեանց, որոնք համակրութեամբ լսեցին առաջարկութիւնը. բայց տարաժամ համարեցին նորան: Ուստի ծայրայեղները առաջարկելով ազգային ժողովին իւրեանց նախագիծը, չըպահանջեցին իսկոյն օր նշանակել նախագիծը քննելու համար: Նոքա բաւականացան միայն առաջարկելով հասարակութեան իւրեանց հայեացքը և կասասեն յարմար միջոցի առաջ տանելու համար իւրեանց ցանկութիւնը: Ազգային ժողովը, որ արդէն վաղուց է կորցրել ազգի առաջ իւր նշանակութիւնը, անտարակոյս շատ կընդդիմանայ հրաժարականին և ամեն միջոց գործ կդնէ իւր տեղում մնալու համար. չէ՞ որ բազմութիւնը աջակողմեաններից են:

—Ազգային ժողովի անդամները ստացան Բազրէի զեկուցումը ընտրողական իրաւունք մասին: Յանձնաժողովի զեկուցանողը առաջարկում է որոշել 25 տարեկան հասակից ընտրելու իրաւունք տալ հասարակութեանը և 30 տարեկան հասակը ընտրելի լինելու համար: Որոշեալ ժամանակ բնակվելու պէտք է մի տեղում և թէ ընտրելին և թէ ընտրողը: Բացի այս զեկուցման մէջ մի քանի սահմանափակութիւններ կան, որոնց միակ նպատակն է զրկել ներկայումս ընտրելու և ընտրվելու իրաւունք ունեցողներից շատերին, որոնք իւրեանց վարմունքով հակառակ են կառավարութեան հայեացքներին:

—Մարտի (29) 17 ի լրացուցիչ ընտրութիւնները Ժիրոնդի և Վերին Մառնի դէպարտամենտներում եղեն դարձեալ յօգուտ հանրապետութեան:

—Փարիզում մեծ տպաւորութիւն գործեց և զանազան մեկնութեանց առարկայ դարձաւ այն լուրը, թէ Նոր Կալեդոնիայ աքսորված քաղաքական յանցաւորներից հինգ հոգի, ի թիւս որոց Ռօշֆորը և Պասկալ Գրուսէն փախել են մի անգլիական շոգենաւով: Այս լուրը մեծ ուրախութիւն պատճառեց բոլոր ծայրայեղ կուսակցութեանը: Ռօշֆորը պահանջել էր 25 հազար Փրանկ, որք և տուին երկու հանրապետական լրագիրք և Վ. Հիւգօ: Կառավարութիւնը շատ վրդոված է այս փախուստով. շատ ցաւում է, որ այդ անցքը Տիէրի ժամանակ չէր, որ առիթ լինէր յարձակելու Տիէրի դէմ:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Սիմեոնց վիճակի փոխանորդ արժանապատիւ Սամփսոն վարդապետ Մխիթարեանցը պահանջում է, որ խմբագրութիւնս յայտնէ այն քահանայի անունը, որի մասին հաղորդած էր Մեղուի № 4ում, որ Տաթեւ հոգևոր կառավարութեան մէջ իւր որդու անցաթուղթը փոխել տալ չէր կարողացել, չունենալով 20 ռ. որ նորանից պահանջում էին: Թէև խմբագրութիւնս յայտնի է այդ անձն, միայն չէ կարող յայտնել ինքը, այլ հրաւիրում է այդ լուրը հաղորդող թղթակցին յայտնելու նոյն քա-

---

—Հաա, զորթ որ, միաձայն ասացին օրիորդները, նայելով լուսնեակի վերայ, զորթ է, երևում ա քինթը. աչկերը, հրէն էն էլ բերանն ա:

—Լուսնեակը որ թազայ երևում ա, ընչի են սիպտակ փող, օսկէ մանեք չանց տալիս նրան ու բերնով ծխփչում, հարցրեց լողներից մէկը:

—Ընդուր, որ ով որ թազայ լուսնեակին երծըթեղէն չանց կտայ, նա էն ամիսը փող շատ կունենայ, նրա բանը լաւ կըլնայ, պատասխանեց պառաւը:

—Լուսնեակը որ նոր ա ըլում, խօսեց մի մանուկ, իմ մամէն սիպտակ փող ա չանց տալի, իմ դէդէն էլ երծթէ գդալն ա չանց տալի:

Համա լուսնեակը որ չըլի, ինչ մութը կըլի է, խօսեց միւսը, էլ չենք կարայ ըսենց քուչէն դուս գայ, նստի խօսայ, մաղսահաթ անի:

Օօ, մութը գիշերը շատ փիս ա, խօսեց մի օրիորդ, ես հետի վախենում եմ, որ չեմ կարում տանիքը դուս գայ, հէնց գիտեմ, թէ էն սահաթը եղնես են ընգնում: Քանի ջէր մի ոտնաձէնից էլ վախեցել եմ, տուն եմ վազել, հէնց գիդացել եմ թէ սատանայ ա:

—Բաս, որդի, ասաց պառաւը, մութ գիշերով սատանէքն ու քաջքերը ման են գալիս, որ մարդուն մի փորձանքի մէջ գցեն: Մինները ա, որ էն գիշերը քաջքերի վրէն մի բան ասեցի, արա՛, ո՛վ ա լաւ մէկը պահել, արա դու ասա, Լիզա, տեսնեմ միտդ ա:

—Ես ասեմ, հարցրեց Լիզան, ա՛յ ասեմ: Գտնելով դէպի պառաւը. «Դու ըսենց ասեցիր, թէ «Քաջքը աղջիկ ա, երգէն հուսեր ունի, ընչխի ոտի կրնգներն ա հասնում. սատանայ ա էլի, համա աղջիկ ա: Նա ասեղից շատ ա վախենում. Մի ջէր մի քաջք տուն ա մըտնում ձիանքի գոմը, ու մի ձիու մէջքին նըստում ա, գոմապանը տուն ա մտնում, տեսնում ա, որ քաջքը ձիու վրէն նստած ա, վեր ա կալնում մի ասեղ ու քաջքի շորերը ցցում ա ձիու մէջքումը: Քաջքը որ տեսնում ա, թէ իր շորումը ասեղ ա ցցած, վախենում ա, ու տեղն ու տեղը մնում ա նստած: Իժում գոմի տէրը նրա հուսից կտրում ա ու պահում ա: Իժում էն քաջքը նրանից քծութին ա անում ընչխի օխտը տարին. Ինչ որ ասում են, լըսում ա: Օխտը տարին որ թամամում ա, աղանչաք ա անում իր տիրոջը, որ իր հուսի մազը իրան տայ: Մազը տալիս են ու. վեր ա կենում գնում ա. ու էլ էն տանը զարար չի տալիս»

—Հաաա. ըտենց ա, ասաց պառաւը, շատ լաւ ես մըտդ պահել, ղօչաղ, ապրես, այ ըտենց գիփոռնանքդ էլ, բանը որ ասում եմ, մտներումդ պահեցէք, որ դուք էլ ուրիշին ասէք, ուրիշն էլ ձեզանից սովորի:

—Դէդի, դէդի. միաձայն խնդրեցին ունկնդիրները, մէկն էլ էս գիշեր ասէս:

—Դէ՛ անգաճ արէք, խօսեց պառաւը, մէկն էլ էս գիշեր ասեմ, լաւ անգաճ դրեցէք, որ լաւ սովրէք: Օղորմած հոգի մի տատ ունէի, ես գիփ շատ փայլն նրանից եմ սովրել. ինչ որ ասում էր. սովրեցնում էր, խրատում էր, գիփ մէմէկ մէմէկ վեր էր քաղում ու սովրում էի: Արա դուք էլ ինձ լսեցէք, տեսնէք հմի ուփրօ լաւը կասեմ:

—Անգաճ ենք դնում, դէդի, դէ ասա, միաձայն ասացին ամենքը:

—Հմի մարդազէկի վրէն պտեմ բան ասի ձեզ:

—Մարդազէկն ինչ ա, դէդի ջան, հարցրեցին միաձայն:

—Մարդազէկն էն ա, որ մարդու պէս ման ա գալիս, ինչ որ մարդ անում ա, նա էլ էն ա անում, ցերեկը դրուստ մարդ ա էլի, համա գիշերը որ գալիս ա, նա գէլ ա դառնում, թամամ, ոնց որ գէլ:

—Վա՛յ, բացագանչեց ամբողջ խումբը:

—Բա՛ս, շարունակեց պառաւը, նա գիշերը գէլութին ա անում, մտնում ա գեղացոց փարախը, որդեղ գիշերը օխչարը մօդ են անում, օխչրները ուտում ա, դուս ա գալիս, ցերեկը էլի մարդ ա դառնում, գնում ա իր բանին:

—Իժում նա ոնց ա գիշերը գէլ դառնում:

—Այ, ասեմ, ոնց ա էլէլ. ասաց պառաւը:

— Մի տան մէջը իրեք քաջքեր են ըլում կենալիս, իրեքն էլ քուերանքն են ըլում: Մի գիշեր էս մարդը, էն մարդազէկն էլի, անց կենալիս ա ըլում նրանց տան կողքովը: Քաջքերը աղջկայ ձէնով ձէն են տալիս ու կանչում են. էս մարդն էլ տուն ա մտնում: Իժում աղջկերքը նրան ասում են. «Դուն ըսեղ նըստի, մենք ինչ որ կանենք, դու մտիկ արա ու տես:» — Լաւ, ասում ա էս մարդն ու նըստում ա: Էս քաջքերը էն սհաթը էն տան գիղինը վարում են, ջորէնը ցանում են, ձեռաց ցորենն էլ դուս ա գալիս, հնձում են ու ցորենի հասկերի էն երգէն ծղնօտները կտրատում են, իրար վրայ կպցնում են, թոկ են շինում. կոլոլացնում են ու գցում են էս մարդու չլինքը, հա՛, էն սհաթը գէլ ա դառնում:

—Վա՛յ, էս ինչ ասեց, աղջի, միաձայն բացագանչեցին ամենքը:

—Հա՛. յառաջ տարաւ իւր խօսքը պառաւը, նա գէլ ա դառնում ու օխտը տարի պտի ընենց ցերեկը մարդ ըլի, գիշերը՝ գէլ: Սա էն գիշերնէէտ դուս ա գալիս քաջքերի տանից ու գնում ա մտնում գեղացոց փարախը, գիփ օչխրներ ա դուս բերում ուտում:

Իժում նրան չեն կարում բռնի, հարցրեց մի օրիորդ, ընչի չեն բռնում, չեն սպանում:

—Նրան ո՛վ կարայ բռնի, քանի որ էն ծըղնօտը չլինքին ա, պատասխանեց պառաւը:

—Թո՛ղ ասի, տեսնենք իժում ոնց էլաւ, խօսեց մի այլ օրիորդ, ցոյց տալով առաջինին իւր դժգոհութիւնը նորա ընդհատող բնաւորութեան դէմ:

—Հա՛. շարունակեց պառաւը, հի որ օխտը տարին թամամում ա, որ պտի մարդ դառնայ. մի գիշեր տուն ա մտնում մի գեղըցու փարախը ու մի օխչրի դմակն ուտում ա, դուս ա գալիս տուն ա մտնում ու մի օխչրի բօղազիցն էլ բռնում ա ու հէնց որ ուզում ա փախչի, փարախի փշերաւոր չափարիցը դուս թռչի փախչնի, հա՛, միրաչ չլնքի կօլօլ ծղնօտը փշերին դէմ ա ընգնում, մնում ա փշերի վրէն ու ինքը առանց ծղնօտի փարախի պատի եղնէն մնում ա կանգնած......

—Խնձ, մարդ կըդառնար, ընդմիջեցին մի քանի ձայներ:

—Էն սհաթը մարդ ա դառնում, ասաց պառաւը, էլ չի կարում տեղիցը ժաժ գայ: Էն սհաթին չոբանն իմանում ա, դուս ա գալիս, սրան բռնում ա, ուզում ա իր կոմբալով խըփի, էս մարդուն սպանի, իժում սա աղանչաք ա անում, թէ. «կա՛ց, ախպէր, իմ գլխի անցքը քեզ պատմեմ ու իժում ինչ կուզես արա»: —Չոբանը չի սպանում ու նա էլ մէմէկ հեդ ա ասում նրան իր գլխի անցքը, թէ ոնց են քաջքերը նրան մարդազէկ շինել: Իժում չոբանն ասում ա. «Գնա՛, ախպէր, ես սատանէքի հետ բան չունեմ, գնա՛, Աստուծ քեզ բարի տայ:» — Իժում էն մարդը վեր ա կենում ու թամամ մարդ ա ըլում դառած էլի; ու իժում գնում ա գեղցիքու մօդ նօքարութին անում: Ասում է պառաւը և լռում:

—Պրծա՞ւ, դէդի հարցնում են մանուկները:

—Հա՛, պրծաւ:

—Վա՛յ, ինչ լաւն էր է՛, էգուց էլ ասես:

—Հա՛, լաւ, էգուց ուփրօ լաւը կասեմ, գընացէք հմի քնեցէք, քնելու վախտն ա, ձեզ բարի գիշեր, ասաց պառաւը և ներս մտաւ իւր տունը:

Այդ պառաւը Ռեհանն էր:

Յ. Նազարեանց:

հանալի անունն և բնակութեան տեղը։

—

Պ. Սուրէնը նշանակուած է Ախալքալաքի... [illegible]

—Վերջին բացուեց և այս օրերում մի քանի... [illegible]

—Ախալքալաքի քաղաքին... [illegible]

Մարտի 23 ին առաւօտեան ձիւնը... [illegible]

«Մշակում» կարդում ենք, որ Խարբերդում և նորա շրջակայքում յունվարի 4 ժամին սաստիկ երկրաշարժ է եղել, որ 5 րոպէ է տևել։ Խարբերդ քաղաքը նշանաւոր վնաս չէ կրել, միայն նորա շրջակայ գիւղերից՝ Սարը Գամիշ, Վարդենիք, Եղեգի, Կենէփի, Ձորգիկ և Ջարդարիչ գիւղերը գրեթէ աւերակ են դարձել. իսկ Գօնագալմազ, Շախչուար, Շէյխահճի, Հալուսի և Խղմէ գիւղերը շատ վնասուել են։

Արգլ-Մուշեղի հոյակապ վանքը անբնակելի է դարձել։ Վերոյիշեալ գիւղերի բնակիչները, չը նայելով թէ ողորմածասիրտ ազգայնոց և Տաճիկների և թէ տեղական կառավարութեան ամեն տեսակ օգնութեան, թշուառ վիճակի մէջ են։ Շարժը մինչև յունվարի վերջը գրեթէ անընդհատաբար կրկնուել է։

—

Ամերիկայի New-York-Herald լրագիրը ձեռք է բերել մի մամուլ, որ տպում է մի անգամից լրագրի երկու երեսն ևս, և մի ժամում 20000 տիպ է տալիս։ Այդ մեքենան կառավարելու համար միայն երեք մարդ է հարկաւոր։

—

Լրագրերում կարդում ենք, որ Աւագ հինգշաբթի օրը, Վիեննայում ըստ հին սովորութեան Աւստրիացւոց կայսրն և կայսրուհին պալատում լուացին քաղաքի ամենածերերից մի քանիսի ոտները՝ կայսրը տղամարդոց, իսկ կայսրուհին կանանց, որոնց մէջ մինը 107 տարեկան էր։ Այս ծիսակատարութիւնից առաջ հրաւիրեալ ծերերին ճաշ տուին, որի ժամանակ կայսրը, կայսրուհին և կայսերազն իշխանները և իշխանուհիք իւրեանք էին կերակուր մատակարարում ծերերին։ Ճաշից յետոյ սկսուեցաւ ոտնալուան։ Քահանան կարդում էր, իսկ կայսրը և կայսրուհին լուանում էին ծերերի ոտները և սրբում ղնջակով։ Յետոյ ամեն մինին ծերերից ընծայեցին մի մի քսակ 30 արծաթով և պալատական կառքերով ճանապարհ ձգեցին տունը։

—

Լէվին հրատարակել է մի գիրք «Legende de Sainte-Ursite» վերնագրով, որի մէջ Մակ-Մահոնի ցեղի մասին ասում է, որ ներկայումս Թագաւորող բոլոր տներից հնագոյնն է։

—

Այս համարի հետ բաժանվում է Սինոդի յայտարարութիւնը Ախալցխայի եկեղեցական գիւղօրայքը կապալաւ տալու պայմանների մասին։

Խ մ բ ա գ ի ր Պ. ՍԻՄԷՕՆԵԱՆՑ.
Հ ր ա տ ա ր ա կ ի չ Հ. ԷՆՖԻԱՃԵԱՆՑ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Ապրիլի 12-ին.

Ոսկին (պօլուիմպերիալ)...	6 —	5
Արծաթը հին մանէթ......	1 —	18½
Հին աբասանոցն (5 հատը)	1 —	6
փոխանակագիր Պօլսում		
վճարելիք Օսմանեան լիրա	6 —	65
փոխանակագիր Պարսկաս.	4 —	75
» » անգղիական լիրան	7 —	33
Լատարի բիլեթն առաջին	164 —	,,
երկրորդը	164 —	,,
Ռամբակը Երևանի, ...	4 —	30
Ամերիկայի սերմից	6 —	70
Տորոնը տեղական	8 —	,,
Որդան կարմիր առաջինը ...	85 —	,,
« » երկրորդն ...	73 —	,,
Մետաքսը Նուխու լաւը...	130 —	,,
— Խմերեթու ...	104 —	,,
Բուրդը Թուշու	6 —	40
Թարաքամի	3 —	80
Շաքարը ռսի...	7 —	90
արտասահմանեան... ...	8 —	25
Շաքարաւազը	6 —	30

Ծխախոտը Տրապիզոնեան	13 —	70
Սամսոնը 10ից— 46ը —		,,
Կեօբակի 25ից— 69ը —		,,
Բօխչայի 15ից— 44ը —		,,
Սուրճը Մօկկայի...	— 21 —	80
Լեօնցկին (հասարակ) ...	19 —	,,
Մոմը բնածարպի (ստէարին)	11 —	20
ծրագուի	5 —	50
Երկաթը ձողաձև (բրուսկ)	3 —	40
տախտակ (լիստովի)...	3 —	80
մեխացուն	2 —	90
Ցինկ	5 —	60
Պղինձը անգղիու	15 —	,,
տեղական	12 —	20
Անագը (կլայեկ)	16 —	,,
Անուշադրը (նիշադուր) ...	7 —	50
Աղը հասարակ	,, —	65
Պղպեղը	11 —	50
Լեղակը, առաջինը	163 —	,,
» » երկրորդն	120 —	,,
Ալիւրը հասարակ	1 —	,,
Պեսանովինն (ջվալը)	19 —	50
Ակմերգովինը 1,	13 —	40
2,	9 —	20
3,	8 —	60

Բրոդսկի ալիւր...	15 —	,,
Բրինձը Լանքորանի... ...	2 —	60
Գարին	,, —	50
Սպիրտ 83 աստիճանի...	7 —	60
Նաւթը	3 —	40
Օճառ (սապոն)...	3 —	35
Իւղը	14 —	,,
Ձէթը կտաւատի...	1 —	80
Կնճիթի (քունջութի) ...	5 —	20
Շիբն	2 —	40
Գզաքն	8 —	,,
Արճիճն	4 —	40
Մեղրամոմ	24 —	,,
Խունկն	7 —	30
Ջաղն	2 —	25
Վերմիշել և մակարօն Ռուս.	5 —	,,
տեղական...	4 —	,,
Օդեսու	4 —	50
Կրուպայ պերլովիյ	5 —	,,
Մաննիյ	4 —	70
Սագոյ ազխտակն	4 —	60
Գրեչիշնի...	1 —	25

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ք

Սինօդն սրբոյ Էջմիածնի կամելով տալ միամեայ կապալաւ զԱխալցխայի գիւղօրայք, որք գտանին Երևանայ նահանգի մէջ, այն է Վաղարշապատ, Մաստարայ, Օշական, Մողնի, Եղուարդ, և Ղարղավանք—Տօվրի խարաբայ, պարտ է լինել աճրդախոսութիւն յԱտենի Սինօդի ի Ս. Էջմիածին ի 22-ն ապրիլի սոյն ամի և կրկնաճրդախոսութիւն 24-ն նոյն ամսոյ:

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՆ ԵՆ

Ա. Առանց գրաւական գրաւականի ոչ մի անձ չէ կարող մասնակցել աճրդախոսութեանց։

Բ. Կապալառուն պարտի հատուցանել տարեկան կապալագրամն յերկուս նուագս, առաջին մասը ի ժամ կապալառութեան, երկրորդն ի սկիզբն կալօրէից ի 15-ն յուլիսի սոյն ամի։

Գ. Կապալառութեան վերաբերեալ ամենայն ծախք են ի հաշիւ կապալառուի։

Դ. Ինչպէս կապալառութեան օգուտն կստանայ կապալառուն, այնպէս և զվնասն եթէ պատահի որ և է պատճառաւ և որ և է դէպքով պարտի կրել կապալառուն, և այնպիսի պարագայի մէջ դարձեալ չէ կարող յետաձգել կապալագրամոց հատուցումն։

Ե. Կապալառուն ունի իրաւունք ստանալ վարուցանք ունեցող ժողովրդոց ստացած երկրային բերոց հնգից մինը կամ հարիւրից քսանը, Վաղարշապատ, Մաստարայ, Օշական և Մողնի գիւղօրէից մէջ, իսկ Եղուարդայ և Ղարղավանք—Տօվրի խարաբայ անուան գիւղօրէից հարիւրից տասն և հինգ։

Զ. Կապալառուն ունի իրաւունք ստանալ ի հաշիւ իւր յիշեալ գիւղօրէից Աթոռահաս ծխահարկերն և այգեհարկերն ըստ ցուցակաց յանձնելոց նմա ի Սինօդէ։

Է. Արգելեալ է կապալառուին պահանջել և ստանալ ի ժողովրդոց աւելի ինչ քան գնշանակեալս ի 5-դ և ի 6-դ յօդ. սոյն պայմանաց, ի հակառակ դէպս կը զրկի անմիջապէս կապալառութեան իրաւունքից և կը տուժէ իւր գրաւանց և ապօրինի պահանջմանց երեքկինը։

Ը. Կապալառուն չունի իրաւունք ստանալոյ արդիւնք Էջմիածնի վանքի կալօրէից կամ այգեաց և այն վարուցանից, որոց մասին առանձին կապակցութիւն արած է Սինօդն կամ վանքական կառավարութիւնն սորանից առաջ։

Թ. Վաղարշապատի ծխահարկերն և այգեհարկերն նոյնպէս և եռնջան և ցորենի դարմանն կապալառութեան մէջ չեն, և սոքա վանքական կառավարութիւնն ի հաշիւ վանուց Էջմիածնի պարտի հաւաքել։

Ժ. Իբրև առաջին գին առաջին աճրդախոսութեան Սինօդն նշանակէ հետևեալ գներն՝ զորս վերջին աճրդախոսութեանց մէջ առաւել բարձրացնողի վերայ պարտ է մնալ կապալառութիւնն։

1. ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ	 4500	ռուբլի
2. ՕՇԱԿԱՆ	 4500	,,
3. ՄԱՍՏԱՐԱՅ	 3000	,,
4. ՄՈՂՆԻ	 400	,,
5. ԵՂՈՒԱՐԴ	 4000	,,
6. ՂԱՌՂԱՎԱՆՔ—ՏՕՎՐԻ ԽԱՐԱԲԱՅ	 500	,,

Համարակալ Յ. Հովսեփեանց.

Մամուլի տակից դուրս եկաւ ,,Եւտուշեւսկու Թուաբանական խնդիրների'' առաջին մասը հայ լեզուով։ Աշխատասիրութիւն Մ. Սիմէօնեանց։ Ծախվում է տ. Վ. Առաքելեանցի և ընկ. գրավաճառանոցում և Մեղուի խմբագրատանը։ Գինն է 60 կ., 10 հատ գնողներին հատը 55 կ. 100 հատ գնողներին 50 կ.։

Վերցնում եմ քրէական (ուգոլովնի) գործերի պաշտպանութիւն Թիֆլիսի Օկրուժնոյի սուդում, և քրէական ու քաղաքական գործերի պաշտպանութիւն հաշտարար դատաւորների առաջև։ Գնի մասին ոչինչ չեմ առնում յառաջուց։ Իմ ծառայութիւնից օգուտ քաղել ցանկացողները կարող են գալ ինձ մօտ երկուսից մինչ հինգ ժամը, ճաշից յետ։

Բնակվում եմ վանքի քուչում, Ջանշիեանի տան մէջ։

Գրիգոր Տէր—Մելքիսեդեկեանց

Հայ Թատրոնական ընկերութիւնը ստացել է թոյլտուութիւն թատրոնների ներկայ կառավարիչ պ. Նարլօչկինից ներկայ ապրիլ ամսին մինչև մայիսի մէկը տալ 3 կամ 4 հայերէն ներկայացումներ ձմերային թատրոնում։

Որոշած են ներկայացնելու

ԿՈՂՈՊՏԱԾ ՓՈՇՏ

Դրամա 5 արարուածով և 6 պատկերով Թարգմանութիւն պ. Սեդամեանցի։

ՊԱՌԱՒԸ ՀԱՆԱՔԻ ԱՆՈՒՄ

Վօդեվիլ 1 արարուածով. հեղ. պ. Ա. Բ.

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Պատմական դրամայ 3 արարուածով և 5 պատկերով. հեղ. Կարինեանցի։

ԱՂՔԱՏԱՑԱԾ ԱԶՆՈՒԱԿԱՆ

Կօմեդիայ 5 արարուածով. Թարգմ. պ. Ա. Բարանեանցի։

Այդ խաղերի միջոցում Տ. Սաթինիկը պատրաստած խաղալի արտիստ պ. Մօսկօից կ'երգէ.

Տրօվատօրից «Ողորմելի ապրումէի» և «Ծիծեռնակ» :Պ. Ա. Մանդինեանցը խնդրանօք ընկերութեան կը չարունակէ օգնել հայ բեմին իւր խաղով.

Կըմասնակցեն առաջին անգամ պ. պ. Սաֆրասեանցը և Արիեանցը։

Եւտուշեւսկու Թուաբանական խնդիրների երկրորդ մասը արդէն մամուլի տակ է և դուրս կ'գայ մայիսի վերջերին։

Ներսիսեան Հայոց Ազգային—Հոգևոր Դպրոցի Հոգաբարձութիւնը նշանակում է աճրդախոսութիւն (տորգ) և երեք օրից յետոյ կրկնաճրդախոսութիւն (պերետորժկայ) կապալաւ (իջարով) տալու նոյն Դպրոցի կալուածքը՝ ընծայած Աւետիք Փիրօյեանցից, որ գտնվում է Սօլոլակի անուանած փողոցումը արևելեան կողմից 7 կրպակներով և նոցա վերնայարկով և նկուղներով, հարաւային կողմից 10 կրպակներով և հիւսիսային կողմից երեք կրպակներով և նոյնպէս վերնայարկով և բակով. և բակումը գտնված շինուածքով։ Պայմանաթուղթը կանդիցիան ցանկացողքը կարող են կարդալ Հոգաբարձութեան գիւանատան մէջ ամեն օր, բացի կիւրակէից և տօներից, առաւօտեան 10 ժամից մինչև 12 ժամն կէսօրի, և աճրդախոսութեան օրը ներկայանալ նոյն Դպրոցումը Հոգաբարձութեան խորհրդարանի մէջ օրինաւոր գրաւականաւ, որ պիտի կամ անանուն դրամաթուղթ (բանկի բիլէթ) կամ առ ձեռն դրամ (նաղդ փող) համաձայն պայմանաթղթին։ Աճրդախոսութիւնը լինելու է 1874 Թուականի մայիս ամսոյ 16-ին և կրկնաճրդախոսութիւնը նոյն ամսոյ 20-ին, երեկոյեան 7 ժամից ց10-ն ժամն։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԵՒ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՕՐԱԳԻՐ

Կառավարութենից Թոյլատրված նոր պրօգրամով, այս 1874 Թուի ապրիլ ամսից, պիտի հրատարակվի նորէն մանկավարժական և կրօնական օրագիր Հայկական Աշխարհ, որ դադարեց 1871 Թ. մայիսին, խմբագրողի Թիֆլիս Թողնելու և Էջմիածին գնալու պատճառով։ Հայկական Աշխարհի նպատակը կլինի—կրօնական ընթերցասիրութիւն տարածել հայոց հասարակութեան մէջ, ազգային դպրոցների առաջադիմութեանը և մանուկների կրթութեանը նպաստել իւրովանն, նոր հայկական լեզուի մշակութեանը առանձին ուշք դարձնելով։

Հայկական Աշխարհ կբովանդակէ.

1. Մանկավարժական ընտիր յօդուածներ, մանկավարժութեան ներկայ դրութեան և զարգացման տեղեկութիւններով, զանազան լուսաւորված աշխարհների մէջ։

2. Օրիորդներին և պատանեակներին օգտաւէտ ընթերցանութեան համար գրուածներ պատմական, բնագիտական, կենսագրական, ճանապարհորդական, առողջապահական և այլն։

3. Կրօնական գրուածներ։ Քարոզներ, Ս. Գրքից Թարգմանութիւններ աշխարհաբար լեզուով։

4. Աշխարհաբար լեզուի կանոնների և ոճերի քննութիւններ։

5. Մանկավարժական և դպրոցական գրվածների քննութիւն։

Հոգևորականների և հոգևոր դպրոցների մասին տեղեկութիւններ։ Մատենագրական տեղեկութիւններ։ Զանազան մանր լուրեր։

Հայկական Աշխարհ կհրատարակվի ամիսը մի անգամ, իւրաքանչիւր տետրակը 2 Թերթից կազմված, գուցէ երբեմն աւելի ևս։ Այս տարի Թէպէտ սկսում ենք ապրիլից, սակայն տարեկան Թերթերի քանակութիւնը (24—30) ամբողջութեամբ կներկայացնենք բաժանորդներին։

Տարեկան գինը 5 (հինգ) մանէթ է, կանխիկ վճարելի։

Վերև նշանակած պրօգրամին համեմատ յօդուածների շնորհակալութեամբ կընդունէ Հայկական Աշխարհի խմբագրութիւնը հրատարակելու։ Խմբագրութեանն գիմողներին և հարցնողներին [illegible] խմբագրութիւնը պատրաստ է անուանել, թէ որ յօդուածներն աւելի յարմար կգտավէն Թարգմանելու Հայկական Աշխարհի համար։ Պրօգրամին յարմար տարին չորս նամակ գրողը Հայկ. Աշխ. կստանայ անվարձ։ Հայկական Աշխարհի հետ ուրեցէ բաժանորդագրական յարաբերութիւն սկսողներից կխնդրենք ուղղակի խմբագրութեանն դիմել այս հասցէով. Шуша. Архимандриту Хорену Степане, Редакція "Айкаканъ Ашхаръ (Арм. Міръ):"

Շուշի, 1874, մարտի 1։

Խմբ.—Հրատարակող Վարդապետ Խորէն Ստեփանէ։

Խորէն քահանայի (Յովհաննէս Միրզաբէգեանցի) նոր մեաօդով յօրինած հայերէն պատկերազարդ «Այբբենարան և ընթերցարանը» գումարով վաճառվում է Բագու Պարոն Գրիգորի Գէլտարեանց Թէյի մաղազինում, գինն է 20 կոպէկ. ցանկացողք կարող են գիմել կամ յիշեալ պարոնին կամ հեղինակին ի Բագու։

Ներսիսեան Հայոց Ազգային—Հոգևոր Դպրոցի Հոգաբարձութիւնը նշանակում է աճրդախոսութիւն (տորգ) և երեք օրից կրկնաճրդախոսութիւն (պերետորժկայ) կապալաւ (իջարայով) տալու մոմավաճառութիւնը Հայոց եկեղեցեաց և ժողովրդականաց համար։ Պայմանաթուղթը (կանդիցիան) ցանկացողքը կարող են կարդալ Հոգաբարձութեան գիւանատան մէջ ամեն օր, բացի կիւրակէից և տօներից, առաւօտեան 10 ժամից մինչև 12 ժամն կէսօրի, և աճրդախոսութեան օրը ներկայանալ նոյն Դպրոցումը Հոգաբարձութեան խորհրդարանի մէջ օրինաւոր գրաւականաւ, որ պիտի լինի կամ անանուն դրամաթուղթ (բանկի բիլէթ) կամ առ ձեռն դրամ (նաղդ փող) համաձայն պայմանաթղթի։ Աճրդախոսութիւնը լինելու է 1874 Թուականի ապրիլ ամսի 18-ին և կրկնաճրդախոսութիւնը նոյն ամսոյ 22 ին, երեկոյեան 7 ժամից ց10 ժամը։